

EKONOMİ NOTLARI

Pazar Büyüklüğü ve Pazar Payı Bileşenleri Kullanılarak Türkiye'nin İhracat Büyümesi ve Dış Ticaret Açığı Projeksiyonları: 2013-2030*

Okan Eren

Özet: Bu notta, cari fiyatlarla Türkiye ihracatının büyümesi basitçe ihracat ağırlıklı küresel pazar (hasıla) büyümesi ve pazar payı büyümesi bileşenlerine ayrılmakta ve gerek toplam ihracat gerekse de her bir bileşen için 2013-2030 dönemine ilişkin projeksiyonlar üretilmektedir. Yapılan hesaplamalara göre, projeksiyon döneminde Türkiye ihracatının yıllık ortalama yüzde 11,2 oranında büyüyeceği öngörülmektedir. Bu orana, küresel talep ve pazar payı büyümeleri sırasıyla 6,1 ve 4,9 puanlık katkı yapmaktadır. Türkiye ihracatındaki paylarına göre, görece daha yüksek büyüme oranlarına sahip Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri bu dönemin sonunda ilk sıraya yükselirken, Batı Avrupa ülkeleri ikinci sıraya gerilemektedir.

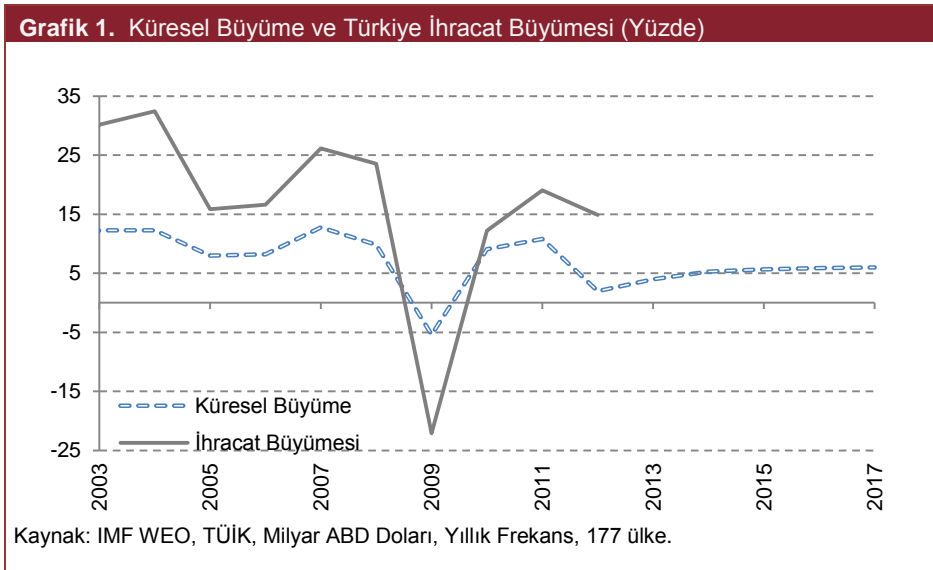
Abstract: In this note, the export growth rate of Turkey is simply partitioned into two components: export weighted growth rates of global market size and market share. The growth rates of exports and its main components are produced between 2013 and 2030. The calculations show that the exports of Turkey grow at the average rate of 11.2 percent per annum during the projection period. The global market size and the share of Turkey in this market contribute 6.1 and 4.9 percentage points to this average rate, respectively. At the end of this period, the Middle Eastern and North African countries, which enjoy relatively higher growth rates, rise to the first place while the West European countries fall down to the second place when ranked with respect to their shares in Turkish exports.

* Bu çalışmanın başlamasında ve geliştirilmesinde değerli katkı ve tavsiyelerini esirgemeyen Yavuz Arslan'a, önerileriyle çalışmanın zenginleşmesine yardımcı olan Uğur Çıplak, Altan Aldan ve çalışmanın hakemlerine teşekkür ederim.

1. Giriş

Herhangi bir ülke için ihracat pazarı diğer dünya ekonomilerinden oluşmaktadır. İlgili yazında, bu pazarın büyüklüğü genellikle toplam dünya ihracatı veya ithalatı ile ifade edilmektedir. İhracat yapılan hedef ülkeler özelinde bakıldığında ise, pazar büyüklüğü ülkelerin ithalatlarıyla ölçülmektedir.¹ Bu çalışma, ilgili yazından ihracat pazar büyüklüğünü ölçme noktasında ayırmakta ve ihracat yapılan ülkenin toplam ithalatı yerine gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH)'sını kullanmaktadır. Böyle bir tercihte bulunulmasının nedeni, cari fiyatlarla ülke ithalatlarına ilişkin değişik kurumlarca yayınlanan ileriye dönük tahminlerin kısıtlı veya kısa dönemli olmasıdır.

Türkiye toplam ihracatına ilişkin projeksiyonlar yapılırken Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin uzun dönemli (5 yıl) ithalat veya GSYİH büyüme tahminlerine gereksinim duyulmaktadır. Bu tanımlar çerçevesinde, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin GSYİH'lerinin toplamı olarak tanımlanabilecek gayrisafi dünya hasılası (GSDH), küresel ihracat pazarının büyüklüğünü ifade etmektedir. Türkiye'nin bu küresel pazardaki payı ise toplam ihracatının GSDH'ye oranı kadar olacaktır. Buradan hareketle, ihracat büyümesi basitçe küresel pazarın büyümesi ile Türkiye'nin bu pazardaki payının büyümesinin toplamı şeklinde ifade edilmektedir.²

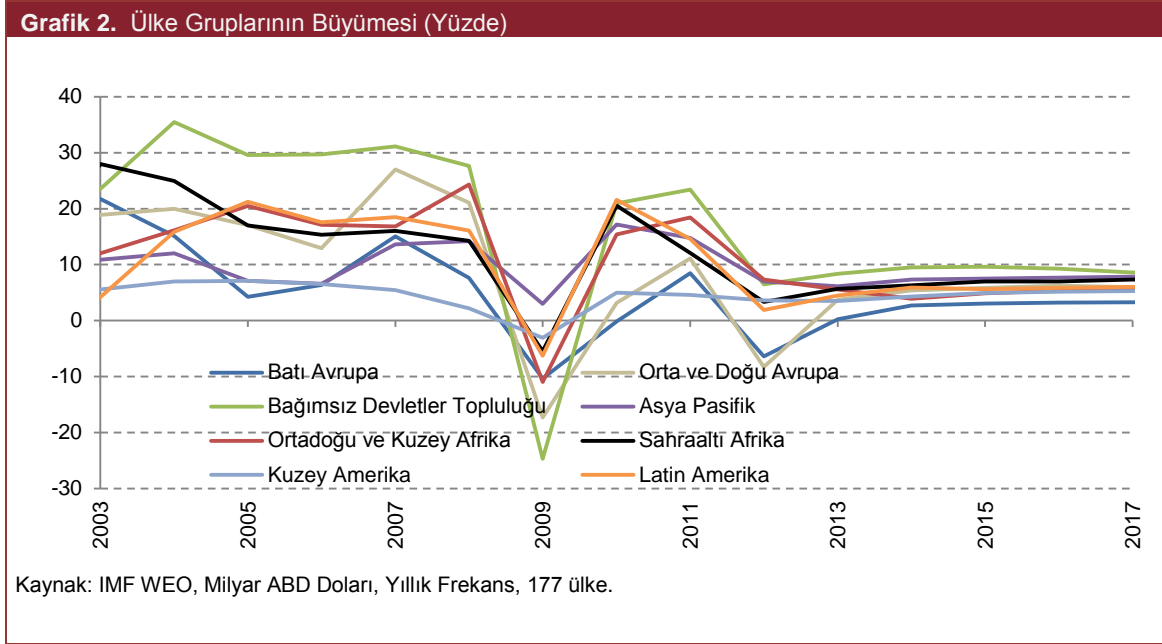

Küresel finansal kriz öncesi olarak adlandırılan 2003-2008 dönemine bakıldığında, ABD doları cinsinden, GSDH'nin yıllık ortalama yüzde 11 civarında büyüdüğü görülmektedir (Grafik 1). Aynı

¹ Bakınız di Mauro ve diğerleri (2005), Aydın ve diğerleri (2007) ve Mandel (2012).

² Daha önce belirtildiği üzere, ilgili yazında ihracat pazar büyüklüğünü ölçmek için küresel ölçekte toplam ithalat, ülke ölçeğinde ise ihracat yapılan ülkenin ithalatı kullanılmaktadır. Bilindiği kadarıyla ihracat pazar büyüklüğünün GSYİH ile ölçülmesi bu çalışmada ilk kez kullanılmaktadır. Küresel ölçekte ihracat pazar büyüklüğünün GSYİH ile ölçüldüğü durumda, herhangi bir ülke için pazar payı büyümesi GSDH büyümesi ile dünya toplam ihracat (veya ithalat) büyümesi arasındaki farkı da içinde barındıracaktır. Örneğin, dünya ithalat büyümesinin GSDH büyümesinden büyük olduğu bir dönemde, pazar payı büyümesi, küresel pazar büyüklüğünün dünya toplam ithalatı ile ifade edildiği duruma göre daha yüksek görünecektir.

dönemde, Türkiye ihracatının yıllık ortalama büyüme hızı ise yaklaşık yüzde 24 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılını takip eden dönemde ise, hem GSDH'nin hem de Türkiye ihracatının tekrar büyüme patikasına girdiği gözlenmektedir. Kriz öncesi dönemle karşılaştırıldığında, 2012 sonrası dönemde küresel büyümenin neredeyse yarı yarıya daha yavaş olacağı beklenmektedir (yüzde 6 civarında). İhracat büyümesi üzerinde olumsuz etki yapacağı açık olan düşük küresel talep büyümesi, yüksek dış ticaret açığı (DTA) olan Türkiye için ciddi bir risk oluşturmaktadır.³ Bu nedenle, önümüzdeki dönemde ihracat büyümesinin nasıl bir yol izleyeceği ve buna dönük tahminler büyük önem kazanmaktadır.

Öte yandan, ülkelerin GSDH içindeki payları ile Türkiye ihracatı içindeki paylarının farklı olabileceği dikkate alındığında, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı pazar büyümesi, GSDH ile ifade edilen küresel pazar büyümesinden farklılaşabilecektir (Çıplak ve diğerleri, 2011). Eğer hızlı büyüyen ülkelerin toplam ihracattaki ağırlığı görece fazla ise, küresel pazar büyümesinin de o kadar fazla olması beklenir. Bu çerçevede ülke gruplarının büyüme hızları incelendiğinde, ileriye dönük beklentilerin bir dereceye kadar birbirine yakınsadığı görülmektedir (Grafik 2).⁴ Özellikle kriz öncesi dönemle karşılaştırıldığında, bölgeler arası büyüme farklarının azaldığı dikkat çekmektedir. Örneğin 2013-2017 döneminde, en düşük ve en yüksek ortalama büyüme

³ 2003-2012 yılları arasında, Türkiye'nin dış ticaret açığının gayrisafi yurtiçi hasılasına oranı ortalama yüzde 9,5 civarında gerçekleşmiştir.

⁴ Temel olarak, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından kullanılan ülke sınıflandırma sistemi kullanılmıştır. Bakınız <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/weodata/groups.htm>. IMF tanımlarından farklı olarak, İsrail Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubuna dahil edilirken, Asya Pasifik grubuna coğrafi olarak bu bölgede bulunan gelişmiş ülkeler de eklenmiştir. Batı Avrupa grubu ise IMF'nin Orta ve Doğu Avrupa sınıflandırması ile Bağımsız Devletler Topluluğu sınıflandırması dışında kalan Avrupa kıtası ülkelerinden oluşmaktadır.

oranlarına sahip olması beklenen Batı Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) arasındaki fark, kriz öncesi 18 puan iken 2012 sonrası dönemde 6 puana kadar gerilemektedir. Böyle bir durumda, bileşen (kompozisyon) etkisi oldukça düşük kalacağı için küresel pazar büyümesi hesaplanırken ihracat ağırlıklarının kullanılması büyük bir fark oluşturmaz. Bir başka ifadeyle, pay büyümesinin olmadığı bir senaryoda ihracat büyümesi yıllık ortalama yüzde 6 civarında gerçekleşecektir. Bu yüzden, önümüzdeki dönemde ihracat büyümesinin yüzde 6'nın üzerine ne kadar çıkacağı, Türkiye'nin küresel pazar payının büyüme hızına bağlı olacaktır.

Bu çalışma, Türkiye ihracat büyümesini genel olarak ihracat ağırlıklı küresel pazar büyümesi ve pazar payı büyümesi bileşenlerine ayıran ve gerek toplam ihracat gerekse de her bir bileşen için 2013-2030 dönemini kapsayacak şekilde projeksiyonlar oluşturan ilk çalışma olma özelliğine sahiptir.⁵ Herhangi bir ülkede, Türkiye'nin ihracat pazar büyüklüğü o ülkenin GSYİH'si ile ifade edilirken pazar payı ise, oraya yaptığı ihracatın ülkenin GSYİH'sine oranı ile gösterilmektedir. Bu tanımlar çerçevesinde, her ülke için 2013-2030 dönemini kapsayacak şekilde, gerek GSYİH büyüme hızı gerekse de Türkiye'nin bu ülkelerdeki pazar payı büyüme hızı projeksiyonları ayrı ayrı oluşturulmaktadır.⁶ Ülkeler için yapılan bu projeksiyonlar toplulaştırılarak, yıllık küresel pazar ve pazar payı büyüme rakamları elde edilmektedir. Ayrıca, Türkiye ithalatının gelir esnekliği kullanılarak projeksiyon dönemi için yıllık ithalat büyüme hızları hesaplanmıştır. Oluşturulan ithalat ve ihracat projeksiyonları kullanılarak, önümüzdeki dönem için Türkiye'nin dış ticaret açığı rakamları da hesaplanmıştır.

Çalışmanın geri kalanı ise şu şekilde düzenlenmiştir: Bölüm 2'de veri ve yöntem tartışılmakta, Bölüm 3'te yapılan projeksiyonlar sunulmakta ve Bölüm 4 sonuçları özetleyerek çalışmayı sonlandırmaktadır.

2. Veri ve Yöntem

Çalışmada kullanılan bütün veriler cari fiyatlarla ABD doları cinsinden ve yıllık frekanstadır. Türkiye'nin toplam ithalat ve ülkelere göre ihracat verisi 1996-2012 dönemini kapsamakta ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınmaktadır. Ülkelerin 1995-2017 dönemine ait GSYİH verileri Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Dünya Ekonomi Görünümü (WEO) veri tabanından elde

⁵ Bilindiği kadarıyla, Türkiye ihracat büyümesi için uzun dönemli (özellikle 2013-2030 dönemi için) ve yıllık projeksiyonların yapıldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma bu boşluğu doldurmaya ve ilgili yazına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, HSBC tarafından hazırlanan "Global Connections Report: Turkey", Türkiye ihracatının 2013-2015, 2016-2020 ve 2021-2030 dönemlerindeki yıllık ortalama büyüme tahminlerini yapmaktadır. Bu tahminler Oxford Economics tarafından geliştirilen ve 180 ülkeyi kapsayan küresel bir modelden elde edilmektedir. Bakınız <http://globalconnections.hsbc.com/downloads/hsbc-trade-forecast-tr-november-2012.pdf>. Burada yapılan çalışma HSBC raporundan birkaç noktada farklılaşmaktadır. İlk ve en önemli olarak kullanılan yöntem tamamen farklıdır. Ayrıca bu çalışmada, HSBC raporundan farklı olarak ihracat büyümesinin pazar büyümesi ve pazar payı büyümesi bileşenleri hesaplanmaktadır.

⁶ 2013-2030 dönemini kapsayacak şekilde projeksiyonların yapıldığı başka çalışmalar da mevcuttur. Örneğin küresel ticarete ilişkin projeksiyonların elde edildiği Kym ve Strutt (2012) çalışmasında, 2030 yılına kadar GTAP modeli kullanılarak projeksiyonlar elde edilmektedir. GTAP modeli için bakınız Hertel (1997).

edilmektedir. GSYİH verileri her ülkenin gerçekleşmiş ve gerçekleşeceği tahmin edilen rakamlarını içermektedir. Gerek verisi olmayan gerekse düzensiz ve eksik verisi olanlar çıkarıldığında geriye 177 ülke kalmaktadır. Geriye kalan bu ülkeler Türkiye ihracatında ortalama yüzde 97 civarı bir paya sahiptirler.

Türkiye ihracatının yıllık büyüme hızı (g_t), ülkelere göre ihracat büyüme hızlarının toplamı şeklinde

$$g_t = \sum_{i=1}^n w_{i,t-1} g_{i,t} \quad (1)$$

ifadesiyle gösterilmektedir. Bu ifadede, $w_{i,t-1}$ i ülkesinin t-1 zamanında Türkiye toplam ihracatındaki payını, $g_{i,t}$ ise t zamanında i ülkesine Türkiye'nin yaptığı ihracatın büyüme hızını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'nin i ülkesindeki pazar payı ($s_{i,t}$)

$$s_{i,t} = \frac{x_{i,t}}{Y_{i,t}} \quad (2)$$

biçiminde tanımlanmaktadır. Burada, $x_{i,t}$ i ülkesine t zamanında yapılan ihracata, $Y_{i,t}$ ise i ülkesinin t zamanındaki GSYİH'sine karşılık gelmektedir. (2) numaralı ifadeden hareketle, i ülkesine yapılan ihracatın büyüme hızı da

$$g_{i,t} = g_{i,t}^Y + g_{i,t}^S + g_{i,t}^Y g_{i,t}^S \quad (3)$$

denklemini yardımıyla hesaplanmaktadır. Bu denklemde, $g_{i,t}^Y$ i ülkesinin t zamanındaki GSYİH büyümesini, $g_{i,t}^S$ ise Türkiye'nin i ülkesindeki pazar payı büyümesini temsil etmektedir. (1) ve (3) numaralı ifadeler birleştirilerek, toplam ihracatın büyüme hızı, küresel pazar, pazar payı ve çapraz büyümelerin toplamı olarak

$$g_t = \underbrace{\sum_{i=1}^n w_{i,t-1} g_{i,t}^Y}_{\text{Pazar Büyüklüğü Etkisi}} + \underbrace{\sum_{i=1}^n w_{i,t-1} g_{i,t}^S}_{\text{Pazar Payı Etkisi}} + \underbrace{\sum_{i=1}^n w_{i,t-1} g_{i,t}^Y g_{i,t}^S}_{\text{Çapraz Etki}} \quad (4)$$

denklemini ile ifade edilmektedir. Bu denklemin sağ tarafındaki ilk terim ihracat ağırlıklı küresel pazar büyümesi, ikinci terim ihracat ağırlıklı küresel pazar payı büyümesi ve son terim de ihracat ağırlıklı küresel çapraz büyüme olarak adlandırılmaktadır. Bu üç terim kendi başlarına her ne kadar büyüme oranlarını ifade ediyor olsalar da aynı zamanda ihracat büyümesine küresel hasılanın, pazar payının ve çapraz etkinin katkıları olarak da yorumlanabilmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, pazar payı büyümesi aslında, ihracat büyümesinin hedef pazarın büyüme hızını aşan kısmı olarak da yorumlanabilir.

3. Projeksiyonlar

3.1. İhracat Büyümesi ve Bileşenlerine İlişkin Projeksiyonlar

Mevcut veriler kullanılarak, 2003-2012 dönemi için (4) numaralı denklemin sağ tarafındaki üç terim de hesaplanabilirken, sonraki yıllar için ülkelerin Türkiye ihracatındaki payları ile Türkiye'nin bu ülkelerdeki ihracat pazar payı büyümesi hesaplanamamaktadır. Bu nedenle, 2012 sonrasında Türkiye'nin her ülkedeki pazar payı büyümesinin değişmeyeceği ve genel olarak 2003-2012 dönemine ait yıllık ortalama değerine eşit olacağı şeklinde bir varsayım yapılmaktadır. Her ne kadar referans dönem olarak 2003-2012 yılları arası seçiliyor olsa da bazı ülkeler için başlangıç ve bitiş tarihleri değişiklik gösterebilmektedir.⁷ Bu varsayım temel olarak, Türkiye'nin 2003-2012 döneminde elde ettiği ihracat pazar payı büyüme performansının daha sonraki yıllarda değişmeden devam edeceğini ima etmektedir. Projeksiyon dönemi, önceden de söylendiği üzere 2013-2030 dönemini kapsamaktadır. Son olarak, her ülke için, GSYİH büyüme hızının 2017'den sonra değişmediği varsayılmıştır.

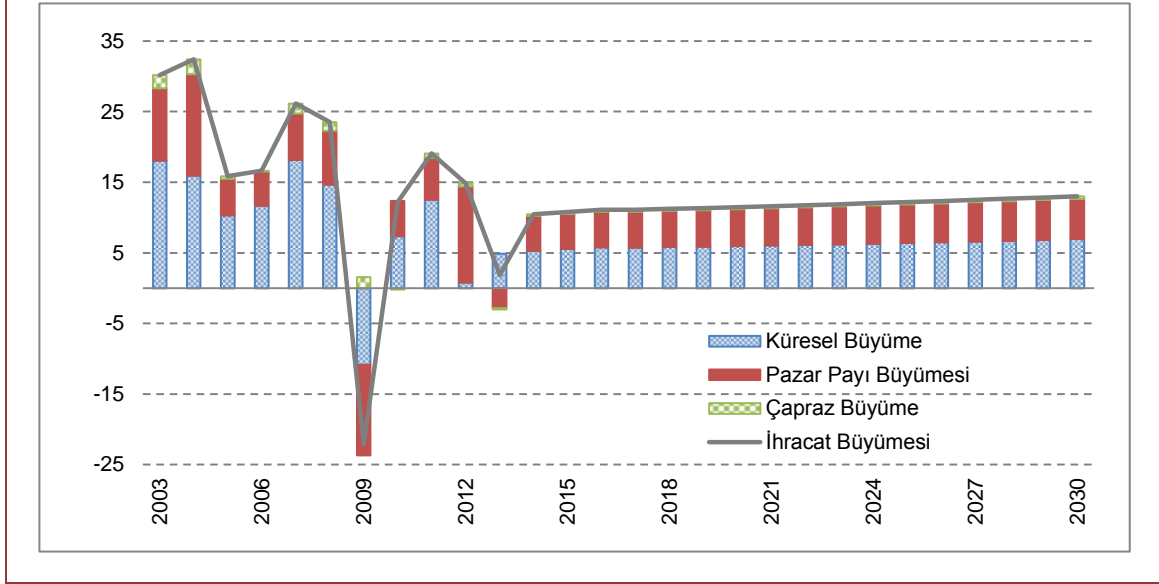
İlk olarak 2003-2030 dönemi için, Türkiye ihracat büyümesi ve bileşenlerinin ihracat ağırlıklı büyüme hızları hesaplanmıştır (Grafik 3). Küresel finansal kriz öncesi dönem olarak adlandırılan 2003-2008 döneminde, ihracat yıllık ortalama yüzde 24 civarı büyürken ihracat ağırlıklı küresel pazar büyümesi ve pazar payı büyümesi sırasıyla yüzde 15 ve yüzde 8 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, küresel büyümenin Türkiye ihracat büyümesine katkısı, pazar payı büyümesinin yaptığı katkının yaklaşık iki misli kadardır.⁸ Finansal kriz sonrası dönemde, ihracat ağırlıklı küresel büyümenin 2010 ve 2011 yıllarında toparlandığı fakat 2012 yılında neredeyse sıfıra yakın bir değer aldığı görülmektedir.⁹ Öte yandan, küresel pazar payı büyümesi bu yıllarda, özellikle 2012 yılında, ihracat büyümesine önemli katkı sağlamaktadır. 2012 yılındaki pazar payı katkısının önceki yıllara göre yüksek olmasının sebebi, yıl içinde gerçekleştirilen yüksek miktardaki altın ihracatıdır. İleriye dönük projeksiyonlar yapılırken, altın ihracatının bu yıla özel bir durum olduğu ve geçici olduğu varsayılmıştır.¹⁰ Bu nedenle, küresel pazar payı büyümesinin 2013 yılındaki katkısı sıfırın önemli miktarda altında gerçekleşmektedir.

⁷Eğer bir ülkenin verisinde düzensizlik varsa, örneğin başlangıç ve bitiş tarihlerinde aldığı değerler dönem ortalamasının çok üzerinde veya altında ise, hesaplama konu dönem genişletilmekte veya daraltılmaktadır. Başka bir örnek verecek olursak, 2003-2012 dönem ortalaması kullanıldığında, eğer Türkiye'nin herhangi bir ülkeye yaptığı ihracatın o ülkenin GSYİH'sine oranı makul olmayan seviyelere yükseliyor veya düşüyorsa dönem başlangıç ve bitiş tarihleri bu sorunu ortadan kaldıracak şekilde değiştirilmektedir.

⁸Küresel pazar büyümesi GSDH büyümesine eşit olduğu için, çalışmada küresel büyüme olarak da anılmaktadır.

⁹2003-2012 döneminde toplam ihracat yıllık ortalama yüzde 17 civarında büyürken küresel pazar ve pazar payı büyümelerinin katkısı 10 ve 6 puan olarak gerçekleşmiştir. İkincil veya çapraz etki ise 1 puan kadardır.

¹⁰2012 yılında yüksek miktarda altın ihracatı yapılan ülkelerin (İran ve Birleşik Arap Emirlikleri) projeksiyonlarında kullanılacak yıllık ortalama pazar payı büyüme rakamları hesaplanırken, 2012 yılı hesaplama dışında bırakılmıştır. Türkiye'nin bu ülkelerde 2013 yılındaki pazar payı ise 2011 yılındaki payların, hesaplanan ortalama büyümeler ile iki yıl öteye taşınmasıyla elde edilmiştir.

Grafik 3. İhracat Ağırlıklı Büyümler (Yüzde)

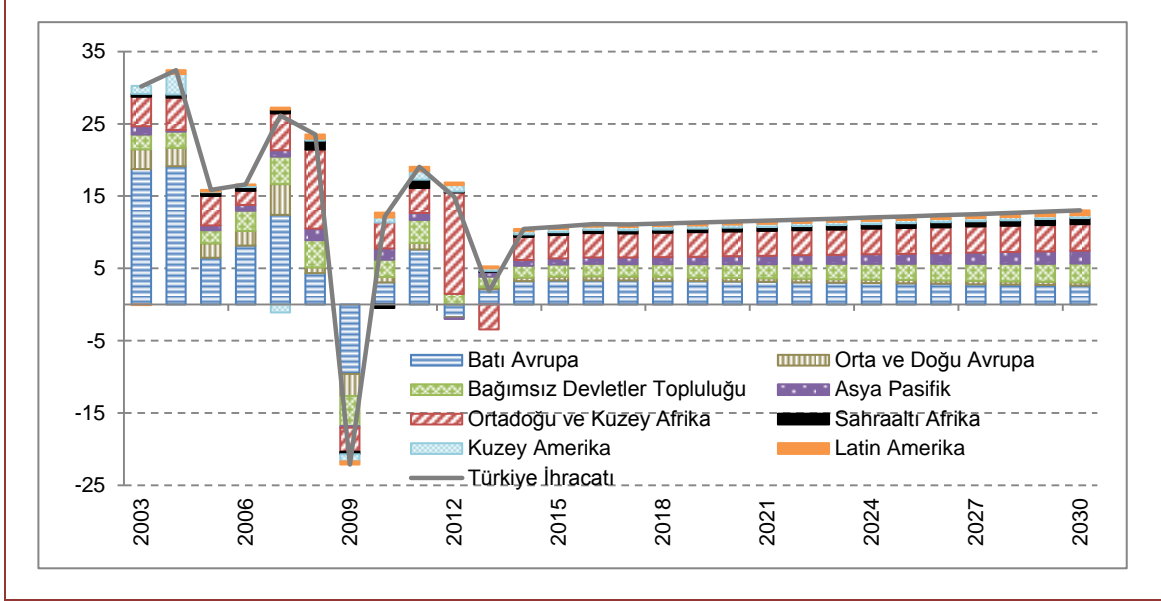
Projeksiyon döneminin bütününe bakıldığında, ihracat ağırlıklı küresel büyüme ile pazar payı büyümesinin sırasıyla yıllık ortalama yüzde 6 ve 5 civarında olduğu görülmektedir. Toplam ihracat ise, ikincil (çapraz) etkiler de dikkate alındığında yıllık ortalama yüzde 11 civarı bir büyüme göstermektedir. Baz etkisi nedeniyle, pazar payı büyümesi 2013 yılında yüzde -3 olurken, toplam ihracat büyüme hızı da yüzde 2 civarında gerçekleşmektedir. Toplam ihracat büyümesi 2014 yılında yüzde 10'lar seviyesine sıçramakta ve sonraki yıllarda yavaş yavaş yükselerek 2030 yılında yüzde 13 düzeyine ulaşmaktadır.¹¹ Bu durum, Türkiye ihracatındaki ülke kompozisyonunun görece hızlı büyüyen ülkeler ile hızlı pazar payı büyümesinin olduğu ülkeler lehine değişmesinden kaynaklanmakta, fakat bu etki sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, pazar payı büyümelerinin adı geçen dönemde her ülke için sabit kalacağı varsayımının yapıldığını unutmamak gerekir.

Öte yandan ülke gruplarının Türkiye ihracat büyümesine katkıları incelendiğinde, küresel kriz öncesi ve sonrası dönemler arasında önemli farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır (Grafik 4). Grafikte, her bölgenin toplam ihracat büyümesine katkısı, yüzde puan olarak her yıl için çizdirilmektedir. 2003-2012 ile 2013-2030 dönemleri arasında, ortalama ihracat büyümeleri bakımından büyük fark olduğu için, ülke gruplarının katkılarını toplam büyümenin yüzdesi olarak ifade etmek, dönemler arası karşılaştırmayı kolaylaştıracaktır. Birinci döneme bakıldığında, yıllık

¹¹ HSBC çalışmasına göre, Türkiye'nin 2013-2020 yılları arasındaki yıllık ortalama ihracat büyümesi yüzde 12 olarak beklenirken 2021-2030 arası döneme ilişkin beklenti ise yüzde 9'a gerilemektedir. Bakınız https://www.hsbc.ca/1/PA_ES_Content_Mgmt/content/canada4/pdfs/personal/news-room/global-trade-forecast-14nov12.pdf.

ortalama ihracat büyümesinin yüzde 48'i Avrupa (AV) ülkelerinden gelirken, projeksiyon döneminde bu katkı yüzde 31'e kadar gerilemektedir.¹² Bu büyük farkın oluşmasında, AV ülkelerinin, Türkiye'nin diğer ihracat pazarları ile karşılaştırıldığında, 2012 sonrası dönemde daha düşük büyüme oranlarına sahip olmaları etkili olmaktadır. Türkiye'nin, pazar payı büyümesi açısından AV dışı ülkelerde daha başarılı olması ve bunun daha sonraki döneme de yansıtacak olması (temel varsayım) gözlenen farkın oluşmasına ilave katkı sağlamaktadır.

Grafik 4. Ülke Gruplarının İhracat Büyümesine Katkıları (Yüzde)

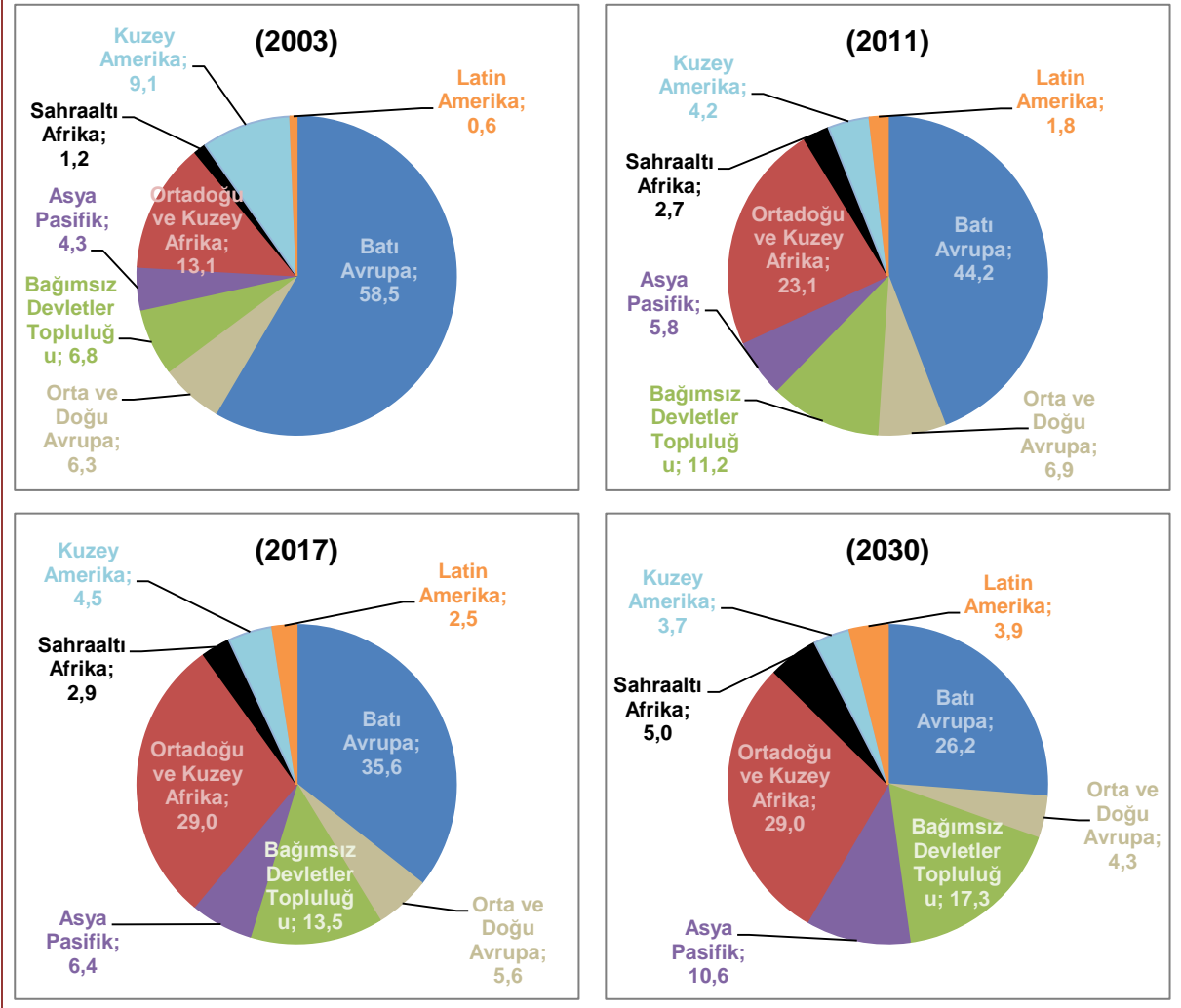

2013 öncesi dönemde, Türkiye yıllık ortalama ihracat büyümesinin yüzde 28'i Ortadoğu ve Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerinden gelirken, projeksiyon döneminde bu katkı yıllık ortalama ihracat büyümesinin yüzde 27'sine gerilemektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri 2013 öncesi dönemde, yıllık ortalama ihracat büyümesinin yüzde 11'inden sorumlu iken bu oran projeksiyon döneminde yüzde 17'ye yükselmektedir. Benzer şekilde, Asya Pasifik (ASPA), Sahraaltı Afrika (SAA), Kuzey Amerika (KA) ve Latin Amerika (LA) ülke gruplarının her birinin ihracat büyümesindeki payı 2012 sonrası dönemde artmaktadır. 2003-2012 dönemindeki ihracat büyümesinin yüzde 12'si bu dört ülke grubundan gelirken, bu oran projeksiyon döneminde yüzde 24 civarlarına yükselmektedir.

¹² Burada ve çalışmanın geri kalanında Avrupa ülkeleri ile Batı Avrupa ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri kastedilmektedir.

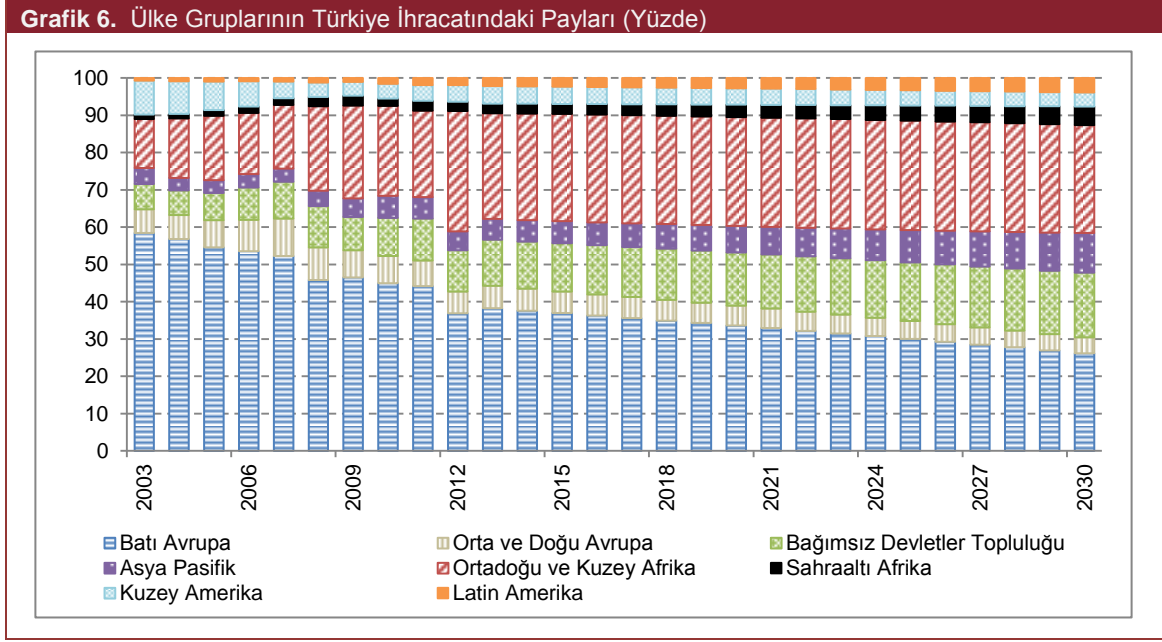

Grafik 5. Ülke Gruplarının Türkiye İhracatındaki Payları (Yüzde)

İhracat büyümesine bölgesel katkıların farklılaştığı bir dünyada, bölgelerin Türkiye toplam ihracatındaki payları da ciddi şekilde değişecektir (Grafik 5). Burada çizilen resme göre, Batı Avrupa (BAV) ülkelerinin Türkiye ihracatındaki payı 2003 yılından sonra sürekli bir düşüş eğilimi sergileyerek 2011 yılında yüzde 44'e ve 2030 yılında ise yüzde 26'ya gerilemektedir. Gerek Orta ve Doğu Avrupa (ODAV) gerekse de KA ülkelerinin payları biraz daha farklı patikalar takip ediyor olsalar da genel olarak azalmıştır. ODKA ülkelerinin payı ise 2003-2017 döneminde çok hızlı bir artış göstererek yüzde 29'a kadar yükselmekte ve takip eden yıllarda istikrarlı bir şekilde bu oranı korumaktadır. ODKA ülkeleri, 2030 yılında yüzde 29'luk bir oranla Türkiye ihracatı içinde en yüksek paya sahip olan ülke grubu olmaktadır. BDT, ASPA, SAA ve LA ülkelerinin payları da sürekli bir artış sergileyerek, 2003-2030 döneminde toplam yüzde 13'ten yüzde 37'ye kadar

artmıştır. Ayrıca adı geçen ülke gruplarının Türkiye ihracatındaki paylarının yıllar itibarıyla nasıl değiştiği de Grafik 6'da gösterilmektedir. Kısaca açıklamak gerekirse, AV ve KA ülkelerinin Türkiye ihracatında payının azalması gerek bu pazarların büyüme hızının gerekse de Türkiye'nin bu bölgelerdeki pazar payı büyüme hızının görece düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye ihracatının AV ülkelerine yoğunlaşmış yapısından kurtulması bölgesel çeşitliliği artırmakta ve Türkiye'yi dış şoklara karşı daha dirençli bir hale getirmektedir. Bölgesel yoğunlaşmanın azalması, Türkiye ihracatında en yüksek paya sahip ilk 10 ülkenin de zaman içerisinde değişmesine neden olmaktadır (Tablo 1). Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülke olan Almanya bu konumunu uzun süre devam ettirecek görünse de toplam ihracattaki payı sürekli bir şekilde azalmaktadır. 2030 yılında, Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülke İngiltere olurken Almanya üçüncü sıraya gerilemektedir. Aynı yıl, 2003 yılında sekizinci sırada yer alan Rusya ikinci sırada yerini almaktadır. İlk on ülkedeki değişim Türkiye ihracatında meydana gelen bölgesel çeşitlenmeyi de yansıtmaktadır. Örneğin, 2003 yılında ilk on ülke arasında BAV bölgesinden yedi tane ülke yer alırken, bu sayı 2011 yılında beşe, 2017 yılında dörde ve 2030 yılında ikiye gerilemiştir. Benzer şekilde, 2003 yılında ODKA ülkelerinden sadece bir ülke, İsrail, ilk onda yer alırken bu sayı 2011 yılında üçe (İsrail ilk on dışına çıkmasına rağmen), 2017 yılında dörde çıkarken, 2030 yılında değişmemiştir.

Sıra	2003		2011		2017		2030	
	Ülke Adı	Payı(%)	Ülke Adı	Payı(%)	Ülke Adı	Payı(%)	Ülke Adı	Payı(%)
1	Almanya	17,13	Almanya	10,80	Almanya	8,83	İngiltere	7,35
2	ABD	8,59	Irak	6,43	Irak	8,25	Rusya	7,12
3	İngiltere	8,40	İngiltere	6,31	İngiltere	6,83	Almanya	6,29
4	İtalya	7,31	İtalya	6,08	Rusya	5,83	Irak	5,44
5	Fransa	6,47	Fransa	5,27	İtalya	3,83	Mısır	4,70
6	İspanya	4,10	Rusya	4,64	Fransa	3,79	Türkmenistan	4,65
7	Hollanda	3,49	ABD	3,55	ABD	3,60	İran	4,49
8	Rusya	3,13	İspanya	3,03	İran	3,29	Çin	4,38
9	İsrail	2,48	BAE	2,87	BAE	3,10	Suudi Arabistan	3,22
10	Yunanistan	2,11	İran	2,78	Mısır	3,07	Hindistan	3,04

3.2. Dış Ticaret Açığı Projeksiyonları

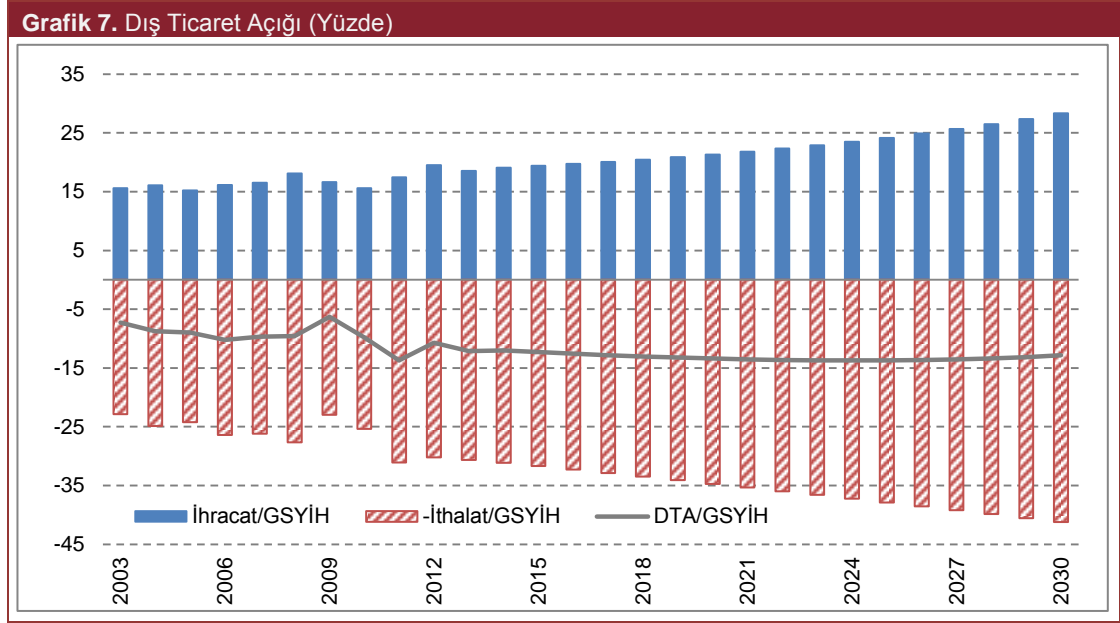
İhracatın nasıl bir yol izleyeceğine ilişkin yapılan bu hesaplamaların doğal bir sonucu olarak, Türkiye'nin dış ticaret açığının 2013-2030 döneminde ne olacağı sorusu akla gelmektedir. Türkiye ithalatının bu dönem içindeki yıllık büyüme oranlarını bulmak için ilk olarak ithalatın gelir esnekliğinin 2003-2012 dönemi ortalaması hesaplanmıştır.¹³ Bu dönemde, Türkiye ithalatının gelir esnekliği yıllık ortalama 1,23 olarak bulunmuştur.¹⁴ Sonraki aşamada ise projeksiyon döneminde ithalat esnekliğinin ne olacağına ilişkin üç ayrı senaryo oluşturulmaktadır. Bütün senaryolarda ithalat esnekliğinin 2012 yılında 1,23'e eşit olduğu ve 2030 yılına kadar her yıl eşit miktarda olmak üzere değişeceği varsayılmaktadır. İlk senaryoda, ithalat esnekliği 2030 yılında 1,2 olacak şekilde değişmektedir. 2013-2030 dönemi için oluşturulan esneklik değerleri ve Türkiye GSYİH büyüme oranları kullanılarak bu dönemdeki yıllık ithalat büyümeleri hesaplanmaktadır.

İthalatın gelir esnekliğinin 2030 yılına kadar sabit bir hızla 1,2'ye gerilediği senaryoda, Türkiye'nin dış ticaret açığı GSYİH oranının (DTA/GSYİH) 2024 yılına kadar arttığı görülmektedir (Grafik 7). Bu yılda en yüksek değeri olan yüzde 13,7'ye ulaştıktan sonra kademeli bir biçimde azaldığı görülmektedir. Aynı yıl içerisinde, ihracat 507 milyar ABD doları, ithalat ise 803 milyar ABD doları olurken GSYİH ise 2157 milyar ABD doları seviyesine ulaşmaktadır. DTA/GSYİH oranının 2024 yılından sonra azalması olumlu bir resim ortaya çıkarıyor olsa da projeksiyon dönemi yıllık ortalamasının yüzde 13,1 olarak gerçekleşmesi bazı riskleri de beraberinde

¹³ İthalatın gelir esnekliği ithalattaki yüzde değişimin GSYİH'deki yüzde değişime oranından hesaplanmaktadır.

¹⁴ Binatlı ve Sohrabji (2009), Türkiye mal ithalatının gelir esnekliğini reel döviz kurunun da bağımlı değişken olarak dahil edildiği bir regresyon denkleminde 1,1 olarak hesaplamaktadır. Kee ve diğerleri (2008) ise Türkiye ithalatını mal gruplarına ayırdıktan sonra her bir grup için gelir esnekliğini hesaplamakta; ve her bir mal grubunun Türkiye toplam ithalatı içerisindeki paylarını kullanarak ortalama ithalat esneklik katsayısını 1,32 olarak elde etmektedir. Aldan ve diğerleri (2012), enerji dışı mal ithalatının gelir esnekliğini 1,85 olarak hesaplamaktadırlar.

getirecektir. Bu oranın, 2003-2012 dönem ortalaması olan yüzde 9,5 ile karşılaştırıldığında, yaklaşık 4 puan kadar yüksek olduğu görülmektedir. Bu fark, 2012 rakamları ile yaklaşık 30 milyar ABD dolarına tekabül etmektedir. Öte yandan, 2012 yılında yüzde 50 olan Türkiye'nin dışa açıklık oranı projeksiyon dönemi sonunda yüzde 70 civarına kadar yükselmektedir.¹⁵

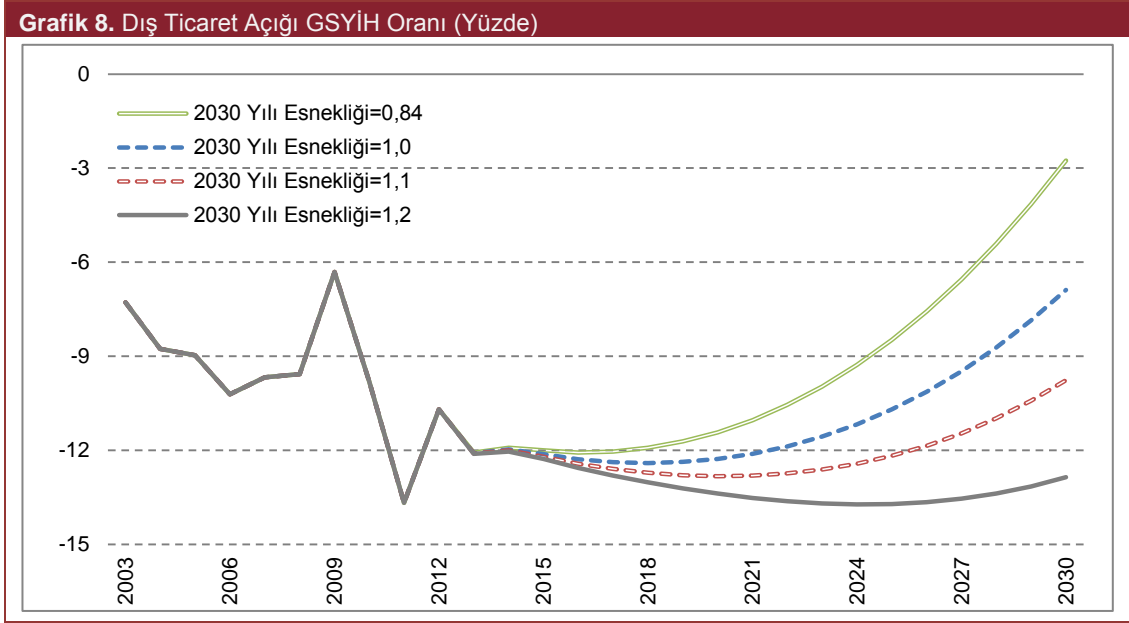

Bu senaryoya göre, DTA/GSYİH oranı 2024 yılından sonra azalan bir patika izliyor olsa da projeksiyon döneminin bütününde ortalama yıllık yüzde 13 gibi yüksek bir değer almaktadır. Bu noktada DTA/GSYİH oranının düşürülmesinde, ithalat esnekliğinin önemine dikkat çekmek için üç alması senaryo oluşturulmaktadır. Bu senaryoların ilkinde, ithalat esnekliğinin 2030 yılına kadar 1,1'e, ikincisinde ise 1,0'e gerileyeceği varsayılmaktadır (Grafik 8). Birinci alması senaryoya göre, DTA/GSYİH 2020 yılında yüzde 12,8 değerinde tepe yaptıktan sonra sürekli azalan bir patika izlemektedir. Projeksiyon dönemi ortalaması ise, 2030 yılı ithalat esnekliğinin 1,2 olarak alındığı senaryonun 1,0 puan altında, yıllık yüzde 12,1 olarak gerçekleşmektedir. 2030 yılı ithalat esnekliğinin 1,0 olarak alındığı alması senaryoda ise, DTA/GSYİH oranı 2018 yılında yüzde 12,4 olan en yüksek değerine ulaşmakta, 2013-2030 dönemi yıllık ortalaması ise yüzde 11,0 olmaktadır.

Üçüncü ve son alması senaryoda ise, 2030 yılındaki ithalat esnekliği 0,84 olarak alınmıştır. Bu durumda, DTA/GSYİH oranının 2013-2030 dönemi ortalaması, 2003-2012 dönemi ortalaması olan yıllık yüzde 9,5'e eşit olmaktadır. Bu özel senaryoda, DTA/GSYİH oranı görece daha hızlı bir şekilde azalmakta ve dönem sonunda yüzde 2,8 civarına kadar gerilemektedir. Bulguların

¹⁵ Dışa açıklık oranı, ithalat ve ihracat toplamının, dış ticaret hacminin, GSYİH'ye bölünmesi ile elde edilmektedir.

ışığında özetlemek gerekirse, 2013-2030 dönemine ilişkin büyüme öngörülerinin gerçekleştiği ve Türkiye ihracat pazar büyümesinin 2003-2012 dönemindeki performansını sürdürdüğü bir dünyada, Türkiye'nin dış ticaret açığını, GSYİH'nin yüzdesi olarak, azaltmak için ithalat esnekliğini düşürmeye dönük politikaların önemli olacağı görülmektedir.

4. Sonuç

2012 yılı sonrası dönemde, küresel büyümenin yıllık ortalama yüzde 6 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Ülkelerin Türkiye ihracatındaki payları dikkate alınarak hesaplanan ihracat ağırlıklı küresel büyümenin de ortalamada bu orandan çok farklılaşmadığı görülmektedir. 2013-2030 döneminde, Türkiye'nin her ülkedeki pazar payı büyümesinin 2003-2012 dönemi ortalamasında gerçekleştiği varsayıldığında, Türkiye ihracatının yıllık ortalama yüzde 11 artacağı öngörülmektedir. Ortalama ihracat büyümesine, ihracat ağırlıklı küresel büyümenin katkısı yüzde 6 olurken, küresel pazar payı büyümesinin katkısı yüzde 5 civarında gerçekleşmektedir. Bu durumda, ihracat ağırlıklı küresel büyümede ülke kompozisyonu etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Projeksiyon dönemi sonunda, Türkiye ihracatında en yüksek paya sırasıyla ODKA, BAV ve BDT ülkeleri sahip olurken, ASPA, SAA ve LA ülkeleri ise en hızlı pay artıran ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde, AV ve KA ülkelerinin payları önemli oranda gerilemektedir. 2011 yılında, toplam ihracat büyümesinin yüzde 45'i AV bölgesinden, yüzde 18'i ODKA bölgesinden, yüzde 17'si BDT bölgesinden ve yüzde 5'i ASPA bölgesinden kaynaklanırken, bu oranlar 2030 yılında sırasıyla yüzde 28, 24, 20 ve 14 olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca, 2011 yılında en fazla ihracat yapılan ilk üç ülkenin sıralaması Almanya, Irak ve İngiltere şeklinde olurken, 2030 yılında, İngiltere, Rusya ve Almanya olarak değişmektedir.

İthalatın gelir esnekliğinin azalarak 2030 yılında 1,2'ye gerilediği senaryoda, dış ticaret açığı, Türkiye GSYİH'sinin yüzdesi olarak, 2024 yılına kadar artarak yüzde 13,7'ye ulaşmakta ve sonrasında kademeli olarak azalmaktadır. DTA/GSYİH oranı 2024 yılından sonra azalan bir patika izliyor olsa da 2003-2012 dönemi ile karşılaştırıldığında, ortalamada yaklaşık 4 puan kadar daha yüksek çıkmaktadır. Bununla birlikte, ithalat esnekliğinin 2030 yılına kadar daha düşük seviyelere gerilediğinin varsayıldığı alması senaryolarında, DTA/GSYİH oranının ortalaması aşağı doğru kaymaktadır. Niceliksel olarak ifade etmek gerekirse, 2003-2012 ortalamasına ulaşmak için, ithalat esnekliğinin her yıl eşit miktarda düşürülerek 2030 yılına kadar 0,84 seviyesine çekilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, 2013-2030 dönemine ilişkin büyüme öngörülerinin gerçekleştiği ve Türkiye ihracat pazar büyümesinin 2003-2012 dönemindeki performansını sürdürdüğü bir durumda, DTA'nın kapanması için ithalatın gelir esnekliğini düşürecek yapısal bir dönüşüm ve bu dönüşümü sağlayacak yapısal reformlara ihtiyaç duyulacaktır.

Kaynakça

- Aldan, A., İ. Bozok ve M. Günay (2012). "Short Run Import Dynamics in Turkey", Central Bank of the Republic of Turkey, Working Paper, No. 12/25.
- Aydın, F., H. Saygılı ve M. Saygılı (2007). "Empirical Analysis of Structural Change in Turkish Exports", Central Bank of the Republic of Turkey, Working Paper, No. 07/08.
- Binatlı, A. O. ve N. Sohrabji (2009). "Elasticities of Turkish Exports and Imports", Izmir University of Economics, Working Paper, No. 0906.
- Çıplak, U., O. Eren, F. Öğünç ve M. Saygılı (2011). "Türkiye'nin İhracatı İçin Alternatif Dış Talep Göstergesi", TCMB Ekonomi Notu, No. 11/07.
- di Mauro, F. ve diğerleri (2005). "Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area", European Central Bank Occasional Paper Series, No: 30.
- Hertel, T. W. (1997). "Global Trade Analysis: Modeling and Applications", Cambridge University Press.
- Kee, H. L., A. Nicita ve M. Olarreaga (2008). "Import Demand Elasticities and Trade Distortions", The Review of Economics and Statistics, Vol. 90, No. 4, 666-682.
- Kym, A. ve A. Strutt (2012). "The changing Geography of World Trade: Projections to 2030", Journal of Asian Economics, Vol. 23, No. 4, 303-323.
- Mandel, B. R. (2012). "Why is the US share of World Merchandise Exports Shrinking?", Current Issues In Economics and Finance, Vol. 18, No. 1.

Ekonomi Notları, ekonomik gelişmelere dair tartışmalara zamanlı bir katkıda bulunmak ve TCMB bünyesinde Türkiye ekonomisi ve para politikası üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmak amacıyla hazırlanan bir yayındır. Burada sunulan görüşler tamamıyla yazarlara aittir, dolayısıyla TCMB'nin ya da çalışanlarının görüşlerini temsil etmeyebilir. Bu seri Yusuf Soner Başkaya'nın editörlüğünde yayımlanmaktadır. Burada yer alan metnin tamamının başka bir yerde yayımlanabilmesi için TCMB'den yazılı izin alınması gerekmektedir. Görüş ve öneriler için:

*Editör, Ekonomi Notları, TCMB İdare Merkezi, İstiklal Cad, No: 10, Kat:15, 06100, Ulus/Ankara/Türkiye.
E-mail: ekonomi.notlari@tcmb.gov.tr*